

Kardos Julianna

Tudomány, erkölcs és finanszírozás

Gondolatok a legnagyobb árbevételű hazai cégek listájának közzététele alkalmából

Élet és Irodalom PUBLICISZTIKA - LXI. évfolyam, 49. szám, 2017. december 8.

Erkölcst és politikát, erkölcst és közgazdaságot ma egymástól külön szokták vizsgálni, és legföljebb utólag vetik alá a gyakorlat fontos ügyeit az erkölcs tesztjének. Nem mindig volt így; a klasszikus közgazdaságtan megalapítója, Adam Smith erkölcsfilozófus is volt. Az erkölcs romlásának példaként említette, hogy „ami gazdag és hatalmas, azt elismerik, és ami szegény vagy átlagos, azt megvetik, vagy nem veszik tudomásul”. „Aki nem vitte semmire az életben, az annyit is ér”, mondta Lázár János. Mondása összhangban áll a kormány tevékenységével, mely a szegények rovására kedvez a gazdagoknak. Megvetés és semmibe vétel sújtja a napi szinten éhező gyermekek sokaságát, szüleiket és a magyar lakosság közel egyharmadát. És ezen a helyzeten csak tovább ront, hogy a velük szolidáris civil szervezetek hontalanok e hazában. A kilátástalanság elől Európa fejlettebb országaiba áramló „magyar migránsok” száma meghaladja a félmilliót. Ráadásul ez a szám egyre növekszik, ami munkaerőhiányt gerjeszt. *Az elszegényedéssel párosuló szakembervesztés és utánpótlásának hiánya első helyre sorolja e folyamatok gyors megállításának és megfordításának szükségességét a közeljövőben.*

Kutatás+Fejlesztés+Innováció (KFI) „okosan”

A növekedés fennmaradásához és a versenyképesség erősítéséhez vezető egyik, ha nem a legfőbb kitörési pont a KFI, az „okos” gazdaság. Ehhez az oktatás és a KFI összehangolására van szükség, ami lehetne az uniós források elosztásának magyarázó elve. Másfelől az elosztás lehetőséget nyújt soha nem volt méretű és komplexitású „mega-”projektekre, gyors költségre és kötelezettségvállalásokra, a központi akarat gyakorlására most és mindörökké... A nyilatkozatok szokásosan kormányzati sajtótájékoztatókon hangzanak el. A nyilatkozók – a regionális fejlesztési „konceptciónak” megfelelően – egyes vidéki egyetemek rektorai, az agrárium hivatalvezetői, a Magyarországon működő multik menedzserei, a magyar tudományosság exponensei és az MTA vezetése. Ők (a népszerű sorozat címére utalva) a miniszterelnök emberei, akik között sokan akadémikusok: Pálincás József, jelenleg a nemzeti KFI hivatal (NKFIH) elnöke, volt MTA elnök; Palkovits László oktatási államtitkár; Vizi E. Szilveszter, az MTA korábbi elnöke; Németh Tamás, az MTA korábbi főtitkára, Bokor József és Freund Tamás MTA-alelnökök; és utoljára, de nem utolsósorban Csépe Valéria oktatási kormány megbízott, MAB-elnök és volt MTA-főtitkár helyettes. A nyilatkozatok tipikusan az EU-s strukturális támogatások nehezen követhető, ámde a 2018. évi parlamenti választások előtt gyorsuló elosztásának valamely akciójához kapcsolódnak. Jelenleg az összes uniós forrást megelőlegező költségvetési kiadás körülbelül ötszöröse az EU által ténylegesen folyósított összegnek (HVG, 2017. november 9.). Jóllehet Brüsszel nemrég beígérte (www.portfolio.hu), hogy „megkapjuk a

pénzt”, a kérdés az, hogy addig mi történik a megkezdett projektekkel, ki finanszírozza a „várakozást”.

Organikus fejlődésen alapuló, hazai kezdeményezésű KFI vagy import KFI?

A gyors elszegényedés leállítására gyors beavatkozást igényel. Ez úgy lehetséges, ha a fejlesztés a prosperáló hazai vállalatok termelékenységének bővülésén alapul. Az ilyen vállalat jellemzően jelentős hozzáadott értéket képvisel, mint például az erős nemzetközi hi-tech mezőnyben is versenyképes gyógyszeripar és vegyipar (HVG, 2017. november 9., TOP 500). Ami korántsem jelenti azt, hogy a prosperáló vállalatok önmagukban elégségesek a KFI versenyképességének fenntartására, teljesen kiválthatnák az állami szerepvállalást. Ugyanis a KFI-folyamat fenntarthatóság- és kiszámíthatóságigénye nagy. Ha a KFI finanszírozását kizárólag a prosperáló vállalatokra hárítanánk, az aránytalan „zsírleszívás” éppen nyereséges működésüket tenné tönkre. Önmagában az a tény, hogy a magyar gazdaság kisméretű és nyitott, így jobban függ a nemzetközi piaci plusz politikai ingadozásoktól és megosztottságtól, a KFI fenntarthatóságát (is) kockázatos kondíció. Tapasztalatom szerint más országok KFI-projektjeinek honosítása („importja”) kapacitási problémákat vet fel. „Elképzelhető, hogy hamarosan a mesterséges intelligenciával kapcsolatos kutatások ösztönzésére hirdetnek tematikus nemzeti programot” – nyilatkozta Pálincás József a közelmúltban. Túl azon, hogy a robotok mostani fejlesztésétől nem várható a gazdaság gyors fejlődése, meggondolandó az is, hogy a politikai és gazdasági megosztottság globális és itthoni fokozódásában annak mely táborát erősítenénk – ha és amennyiben részt vennénk a robotok birtoklásáért folytatott világméretű „harcban”.

Nem észrevehető a nemzetközi multik hozzáadott értéke, noha véleményem szerint kockázatos is lenne például a túlsúlyos olajbázisú járműmeghajtási iparág (HVG, 2017. november 9., TOP 500) jövőjével összekötni a magyar „okos” gazdaságot. Ugyanis az elektromos járművek terjedése lassú, nem lehet megjósolni, milyen távon maradnak nyereségesek az olajbázisú járműmeghajtási „multik”, következésképpen azt sem, hogy meddig tartózkodnak hazánkban. Talán éppen az iparági „multik” helyben marasztalásának céljával épül Zalaegerszegen a legnagyobb közép-európai *önvezető járműkísérleti szintér közel 40 milliárdos EU támogatással*, amelynek kormánybiztosa Palkovics László oktatási államtitkár. Vagy fordítva, a multik lennének a megrendelők? Magyarország EU-s forrásból *vezető nélküli járműteszt pályát* fejleszt a multiknak? Esetleg „besegítünk” a nagy orosz „Skolkovo” projektnek? Mindenesetre feltűnő a Skolkovo technológiai projektek és a hazai KFI-tervek hasonlósága.

A 2010-ben indult állami Skolkovo Alapítvány finanszírozta a Moszkva melletti zöldmezős építési munkálatokat, az energiahatékonyság, a telekommunikáció, a medicina, a nukleáris és információs technológia „blokkjait”, és *elindította a nagy robotika-laboratóriumtól az autonóm buszokig terjedő technológiai projekteket*. Az orosz költségvetési források azonban hirtelen elapadtak, és a projektet a Skolkovo Ventures magántőke bevonásával folytatják. A Skolkovo Ventures vezetője, Vaszilij Belov (a Skolkovo Alapítvány innovációs elnökhelyettese) az orosz technológiai start-up cégek nemzetközi expanzióját tervezi elősegíteni, és vice versa, aki

Oroszországban akar technológiai vállalatot indítani, „beszélhet a Skolkovóval”. Elmondása szerint a Skolkovo partnerhálózata Ázsiában Kínától, Szingapúron át Hongkongig terjed, de magában foglalja a Huston Tech Centert, a Techstarst, a Mass Challenge-et és az MIT-t. Úgy tűnik azonban, hogy nem csak az állami finanszírozás elapadása teszi bizonytalaná a Skolkovo projekt folytatását, végül is a kormánybarát és/vagy külföldi magántőke bevonásával látszólag megoldották, legalábbis elnapolták a problémát. Ám hiányoznak a technológiai fejlesztés szakemberei. Ezt látszik alátámasztani az állami finanszírozású Skolkovo II projekt elindítása a közelmúltban. A Szentpétervári Állami Egyetemre telepítendő projektben 3600 informatikai, mechanikai és optikai szakember képzését tervezik. „A központ létrehozására 41 milliárd rubelt szánnak, ennek 53 százalékát az állami, 12 százalékát a városi költségvetés biztosítaná, 35 százalékkal pedig a magántőke szállna be.” (Népszava, 2017. nov. 6., p.7.) Érdemes felfigyelni a közösségi forrás jelentős arányára! Túl az ismerős és szomorú költségvetési megbízhatatlanságon, a tanulság olvasatomban arról szól, hogy az állami finanszírozás szükséges, de nem elégséges feltétel. *A KFI-szakemberek hiánya a közép- és kelet-európai fejlődés és versenyképesség gátja, pótlásuk állami feladat.*

Fenntarthatóak-e a „mega” KFI-projektek? Nem valószínű

Örömteli fejlemény, hogy a szegedi lézeres kutatóközpont, röviden ELI-ERIC megépült. A lézereközpont melletti tudományos és innovációs parkban tervezik „a molekuláris gyógyászat lehetőségeit az alap kutatásoktól a betegágyig vizsgáló kiválósági központ” projekt megvalósítását is. A szerződések előkészítésére, továbbá a létesítmények kutatási kapacitásai hazai és nemzetközi hasznosításának elősegítésére és az ezzel kapcsolatos kormányközi egyeztetések lefolytatására – Pálincás József kezdeményezésére – Áder János köztársasági elnök rendkívüli követé nevezte ki Fülöp Zsoltot, az MTA doktorát, az MTA Atommagkutató Intézetének korábbi igazgatóját. „A szegedi lézereközpont Magyarország modernkori történetének legnagyobb tudományos beruházása” – jelentette ki a miniszterelnök a kutatóközpont épületkomplexumának átadásán. Továbbá azt is mondta, hogy „a kutatóközpont nem olyan beruházás, mellyel felzárkózhatunk Európához, hanem olyan, mellyel Európa felzárkózik a világhoz. Magyarország akkor lehet a jövő nyertese, ha tudományos kutatóközpontok egész hálózatát hozza létre, hogy az ország ne csak termelési, hanem kutatás-fejlesztési központtá is válhasson”. E föllengzős megállapítással szemben valójában a zöldmezős KFI-centrumok működtetése és fenntarthatósága még nem bizonyított a térségben. *A meglévő KFI rendszerének és intézményi hátterének rendeltetésszerű működtetése, fenntartása és bővítése a felzárkózás ügyét megbízhatóbban, olcsóbban és főleg gyorsabban szolgálná.* Ehhez azt kellene elérni, hogy Magyarország megközelítse és meghaladja az EUországok GDP-arányos átlagos KFI-ráfordítását, ami jelenleg két százalék körüli – az EU-cél a három százalék elérése. Ez nyújthatna kormányokon átívelő biztosítékot a kutatás, fejlesztés és innováció számára. Ki kezdeményez(het)né a költségvetési ráfordítások ilyen irányú növelését? Az MTA eminens érdeke lenne. Az MTA forráshiányos kutatócentrumai, vagyon- és funkcióvesztése inkább arra utal, hogy sajnos mégsem.

Az MTA Természettudományi Kutatóközpont (TTK) működési nehézségei példázzák ezt. Kisgömböc módjára szívta magában a pályázati forrásokat, amelyek arányukban és abszolút értékükben is jócskán túlnőtték a működtetésére elégtelen költségvetési támogatást. A pályázatok teljesítése és az MTA csökkenő költségvetési támogatása újabb és újabb kapacitások bevonását igényelte, miközben a határozott idejű munkavégzésre vonatkozó jogszabályi előírás ezt akadályozta. *Az MTA TTK-hiány mértékét az MTA gazdasági vezetése a mai napig vitatja, így a felelősök felkutatása is elmaradt.* Általánosítható tapasztalat, hogy az MTA kutatócentrumainak költségvetési támogatása elmarad a szükségestől, ezért a pályázati források a működés fenntartására konvertálódnak, ami kontraproduktív. A határozott munkaviszony határozatlan munkaviszonnyá történő kötelező átminősítése – annak költségei – a pályázati teljesítéseket és a tehetséges fiatalok „megtartását” veszélyezteti.

Az MTA vagyon- és funkcióvesztésének kevésbé ismert példája a Martonvásári Agrár-innovációs Centrum beruházás, amely várhatóan 2019 második felében készül el a martonvásári Brunszvik-kastély, park és angolkert, koncertterem és Beethoven-emlékmúzeum szomszédságában. A beruházás részeként létesülő látogatóközpont a Kiskastélyban és egy hozzáépített épületelemben kap helyet. Az MTA Agrártudományi Kutatóközpontja pályázatot hirdetett a Martonvásári Agrárinnovációs Centrum beruházásának részeként felépülő látogatóközpont nevére is. A beruházás keretében ipari park is létesül, melyhez *a magyar állam megvásárolta az MTA-tól az autópálya és a vasút közötti területen fekvő földet.* Miért itt és miért ipari, miért nem agrár? *Rekreációs célra ugyancsak húsz hektár földet vásárolt meg a kormány természeti környezetben, amit ingyen az önkormányzat rendelkezésére bocsátott.* Szabadidőparkot, szállodát, kalandparkot képzelnek ide. Kisvasút lesz? Hol folytatják majd az agrár KFI tevékenységet? Milyen kitörési pontokat terveznek egy esetlegesen változó, a jelenleginél kedvezőtlenebb EU agráriumtámogatási rendszerben? A látogatóközpont finanszírozná az agrár KFI Centrumot, vagy fordítva? Milyen tevékenységet terveznek a Nagykastélyban? Mennyit fizetett a kormány az MTA-nak a vagyonért? Mennyiből valósul meg az egész beruházás, milyen arányú benne az EU-támogatás?

Az új KFI beruházások még nem bizonyítottak, miközben a régi KFI intézmények sorvadnak. Hogyan biztosítható hosszú távon versenyképes fenntartásuk? Az elégtelen állami támogatás és a növekvő hazai szakemberhiány környezetében sehogy. Az a finanszírozási „koncepció”, amely szerint a nyereséges vállalatok vagy az EU-s közösségi források kiválthatják az állami részvételt, helytelen. Értelme a GDP- arányos KFI-ráfordítás növelésének lenne, vagyis annak, ha a vállalati és pályázati vagy más „ad hoc” forrásoktól függetlenül növekedne az állami források részesedése a KFI intézmények fenntartásában. A szegénység felszámolásáért felelős kormány nem tehetne másképpen. A folyamatosan megújuló ellentétes tapasztalatok, a kormányzati döntések megbízhatatlansága a legsúlyosabb aggályra ad okot.

(A szerző professor emeritus)